

LA NUPCIALITAT AL BAIX LLOBREGAT ALS SEGLES XVI I XVII

BASE DOCUMENTAL I METODOLOGIA

Es presenta aquí un estudi comarcal de la nupcialitat, oferint una anàlisi sistemàtica de l'evolució dels casaments que es produïren en totes aquelles parròquies del Baix Llobregat de les quals es conserven les actes matrimonials dels segles XVI i XVII.

La base documental de la recerca han estat els llibres de matrimonis. La presència d'aquests sacramentaris deriva de la vint-i-quatrena sessió del Concili de Trent (l'11 de novembre de 1563), que estipulava, en referència als rectors, l'obligatorietat de dur a terme uns registres precisos quant als baptismes i als matrimonis. La informació que apareix en aquests llibres no és homogènia, tot i que presenta una estructura similar a la següent: data (dia, mes i any); en certes oportunitats apareix el dia de la setmana; parròquia i/o sufragània; nom i cognom del rector; nom i cognoms del nuvi i, per ordre, estat matrimonial anterior (fadrí o vidu), professió, lloc de naturalitat i/o residència, nom i cognoms dels pares, ofici dels pares, si són vius o morts i la mateixa informació per al cas de la núvia, excepció de l'ofici.

A mesura que es retrocedeix en el temps aquesta informació, que és la màxima possible, decau en els punts més diversos, a voltes manca el segon cognom del nuvi, en ocasions el seu estat matrimonial anterior; en d'altres el lloc on és nat. Cal entendre, però, que els rectors no especificaven res quan es tractava de fadrins o donzelles nats a la parròquia.

A més, les partides de matrimoni ofereixen tot un seguit d'informació complementària com ara: Dates de publicació de les amonestacions –tres i en dies de festa consecutius–; dispenses per grau de consanguinitat massa proper o per estrangeria d'un dels contraents; data dels capítols matrimonials, als quals, al segle XVII i bona part del XVIII, el matrimoni rarament excedia en dos mesos; data de la missa de benedicció i testimonis particulars i generals.

Els llibres de matrimonis presenten un problema de buidat que no ens volem estar de referir. Deriva del fet que als mateixos volums s'ha apleguin llicències i misses de benedicció. Les primeres eren concedides

a nuvis -sobretot- i núvies que volien casar fora de la parròquia. Les segones les rebien les parelles unides en matrimoni recentment. Cal no apressar-se i efectuar amb cura el buidat per tal de no repetir actes de matrimoni o comptar com a tal llicències, sobretot en efectuar un recompte estrictament numèric.

En concret, s'han buidat 6.808 partides de matrimonis que corresponen als llibres de matrimonis dels arxius parroquials d'Abrera (1602-1714), Begues (1582-1714),¹ Cervelló (1657-1714), Corbera (1567-1699), Martorell (sèries fracturades de 1648 fins a 1662, 1674-1676 i de 1690 a 1699), Olesa (1599-1714), Papiol (1565-1714), Sant Andreu de la Barca (1566-1714), Sant Boi (1567-1699), Sant Climent (1607-1699), Sant Feliu (1583-1714), Sant Just (1580-1699),² Santa Coloma (1581-1699) i Torrelles (1566-1699).

En aquest sentit, l'anàlisi de les partides de matrimonis que es conserven al Baix Llobregat ha permès oferir una informació força completa de l'evolució de la nupcialitat i ha deixat entreveure el dibuix de la seva tendència, si més no per al segle XVII. El recull d'aquestes dades ha permès observar l'evolució anual i decennal, així com l'evolució mensual, facilitant el coneixement dels períodes de l'any en què es casaven més parelles. D'altra banda, s'ha pogut realitzar l'estudi dels corrents migratoris, especialment de la immigració francesa, i de la tipologia de noces, així com d'establir una relació de naixements per matrimonis. S'ha pres el determini, en altre sentit, d'estudiar l'estructura socioprofessional, afegint les informacions que afegixen altres fonts, com els capítols matrimonials.

Quant a la metodologia, hom ha decidit emprar el sistema anglès o de recomptes anònims —modificat amb aportacions pròpies—, degut a què permet presentar uns resultats globals per a tota la comarca. Amb el mètode francès, o de reconstrucció de famílies, és pràcticament impossible extreure unes conclusions generals per a més d'una parròquia. Malgrat això, l'ús del mètode anglès no permet conèixer dades importants de la nupcialitat, com l'edat d'accés al matrimoni, les taxes de fecunditat, el nombre de fills per unitat familiar o els intervals protogenèsics i intergenèsics.

Aquest mètode es desenvolupa en tres fases: un primer moment, en què es procedeix a la recollida anònima de les dades enregistrades en els llibres

¹ Les dades dels casaments que es produïren a Begues entre 1582 i 1645 han estat subministrades per Rosa Bondia i Concepció Solans, extretes del **Fons Rosa Bondia i Concepció Solans (FRBCS)**.

² Les dades dels enllaços que es produïren a Sant Just han estat subministrades per Raimon Masdéu, extretes del **Fons Raimon Masdéu (FRM)**.

sagramentals; una segona etapa on es procedeix a l'anàlisi quantitativa i serial de les dades recollides, i un tercer pas en el qual s'interpreten els resultats obtinguts i es contrasten amb altres fonts.

A la primera fase, i davant de l'allau d'informació que subministren les partides de matrimonis, es procedeix al buidatge de les dades significatives: data de l'enregistrament (dia, mes i any), sexe, estat civil anterior, professió del nuvi, lloc de procedència o residència anterior a l'enllaç, padrins i altres informacions eventuais.

Després d'aquest buidatge, s'han sistematitzat les dades mitjançant fitxes-resum anuals, mensuals i seculars, de forma que s'obté un enregistrament on figuren anualment el total de les partides treballades, la seqüència per decennis, la distribució mensual i per sexes i totes aquelles dades d'interès social i econòmic, amén de les purament anecdòtiques. Per analitzar el moviment anual, s'han comptabilitzat les xifres absolutes de casaments any per any i s'han confeccionat unes taules i gràfics de nupcialitat de cada parròquia. La suma de tots els registres proporciona una primera aproximació, en brut, de l'evolució de la variable. Per evitar la influència de les parròquies que compten amb més població i registres, ha calgut observar la tendència dels enllaços matrimonials, en períodes curts i llargs, a partir dels valors de les mitjanes mòbils de 5 i 13 anys, homogeneïtzant les dades amb valors relatius —sobre cent d'aquestes mitjanes—. L'addició d'aquests valors relatius i el seu gràfic il·lustratiu esdevé, sense influències de cap parròquia, l'evolució de les noces a la comarca. Per solucionar el problema plantejat en els anys que presenten un buit demogràfic puntual, s'ha calculat la mitjana de l'any en qüestió respecte als dos anys anteriors i posteriors, intentant, així, no distorsionar la sèrie.

El sistema emprat per detectar les fluctuacions mensuals és l'exposat per Louis Henry,³ que consisteix a dividir el nombre absolut de casos de cada mes pel nombre de dies del mes en qüestió (30, 31 o 28,25 per al febrer). Les xifres diàries són substituïdes per altres de proporcionals, la suma de les quals ha de ser 1.200. D'aquesta manera, cada mes resta representat per un nombre independent de la duració del mateix mes en dies. La diferència respecte 100 mesura el caràcter particular del mes, ja que en un moviment estacional ras s'obtindria un centenar de casos per a cada període. El valor 1.200 es divideix per la suma de les mitjanes diàries per obtenir un coeficient. Tot seguit, aquesta constant es multiplica a cadascuna de les mitjanes diàries per aconseguir la dada

³ Henry, Louis: *MANUAL...*, 1983, p. 75-77.

proporcional. El resultat és, doncs, l'obtenció d'un conjunt de xifres normalitzades o número índex que permet la comparació entre els diferents mesos, perquè s'han eliminat les variacions resultants de la diferent duració dels mesos. La realització del sumatori dels números índexs de cada mes aconsegueix un gràfic que permet percebre el valor mensual comarcal.

D'altra banda, per representar gràficament l'evolució decennal, s'ha calculat el número índex de cada dècada –a partir de la relació del total de casos enregistrats i el nombre de períodes ($\text{número índex} = [100 \times A] \div B$; on A és el total desenal i B el quocient del total del període i el nombre de decennis)–. A fi i efecte d'evitar distorsions generals per subanotacions o per subenregistraments, s'ha pres el criteri de contemplar un decenni complet quan hi ha dades significatives, si més no, de set anys. Per als anys buits o clarament incomplets, s'ha operat amb la mitjana de la dècada.

També s'ha procedit a analitzar la relació que s'estableix entre els baptismes⁴ i els casaments, a fi i efecte d'observar la relació de fills per matrimoni, per decennis. I, tanmateix, s'ha estudiat la tipologia de noces, a nivell local i comarcal, –tant pel que fa a l'estat civil anterior al matrimoni com pel que fa a la naturalitat dels contraents– i els moviments migratoris –els nouvinguts a la comarca, esmentat el bisbat del qual provenia, en especial atenció a la immigració occitana–.

A la tercera i última fase d'aquest mètode dels recomptes anònims modificat s'ha procedit a comparar i contrastar els resultats obtinguts en d'altres investigacions de caire local, comarcal o general, cosa que ha permès extreure les conclusions finals.

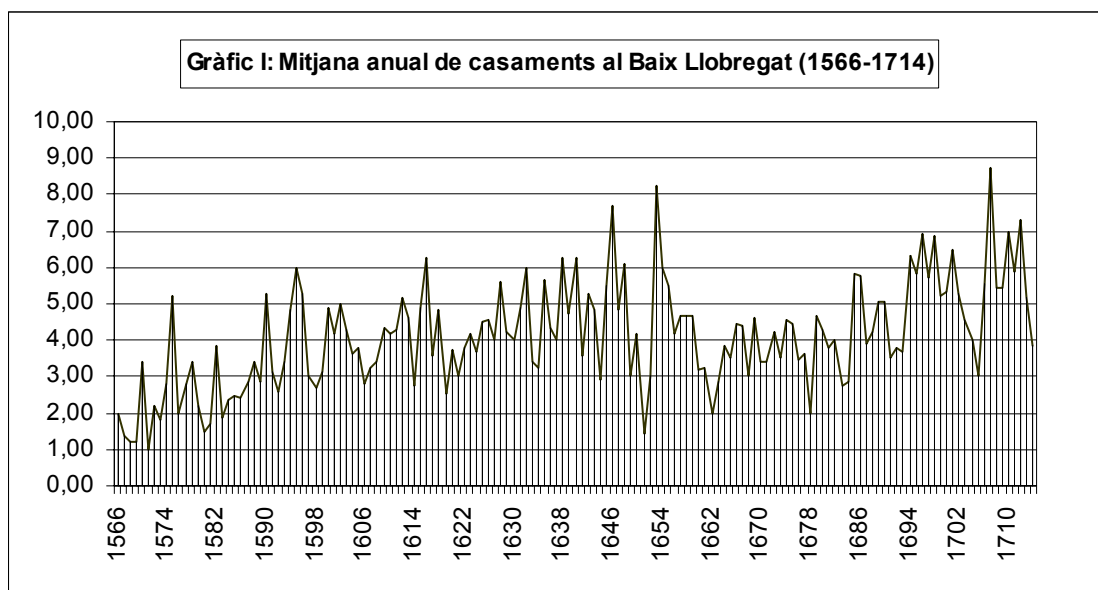
L'EVOLUCIÓ DELS MATRIMONIS

La precarietat del registre matrimonial i la diversitat quant a l'inici del mateix motiven que l'anàlisi dels resultats, pel que fa al segle XVI, s'hagi de prendre amb certa prudència i cautela, si més no pels casaments anteriors a 1580, moment en què s'aconsegueixen dades significatives d'un mínim de set parròquies. En altre sentit, cal dir que es disposa de les dades del 60% dels pobles de la comarca: Abrera, Begues, Castellví –només

⁴ Les dades dels naixements pertanyen a una fase anterior dels autors, que es pot consultar a [GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 117-123]

amb dades de finals del segle XVII-, Cervelló-Vallirana -sèrie incompleta-,⁵ Corbera, Martorell -sèrie molt fracturada-, Olesa, el Papiol -amb un buit en el registre entre 1609 i 1620-, Sant Andreu, Sant Boi, Sant Climent-Viladecans -des de 1607 a 1699-, Sant Feliu, Sant Just, Santa Coloma i Torrelles. Dissortadament, no es conserven, respecte a l'època estudiada els matrimonis dels nuclis següents: Castelldefels, Collbató, Cornellà, Esparreguera, Esplugues, Molins de Rei, Pallejà, el Prat, Sant Vicens dels Horts, Gavà, Sant Esteve Sesrovires i Sant Joan Despí.

Globalment i per a totes les parròquies, les 6.803 partides de matrimoni documentades suposen una mitjana de 45,3 noces anuals i un valor mitjà aproximat de 4,24 casaments per parròquia a tot el període estudiat. Val a dir que el dibuix que mostra la corba de la nupcialitat comarcal presenta els alts i baixos característics de la demografia de societats preindustrials. Al Gràfic I,⁶ s'observen les fluctuacions de la mitjana anual d'aquests enllaços entre 1566 i 1714.

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat.

Els anys que concentren més nombre de cerimònies són 1653, amb un total de 114 casaments i una mitjana de gairebé 9 matrimonis anuals per parròquia; 1698, amb 107 núpcies i un promig de 7,65 casaments anuals; 1646, amb 92 enllaços i una mitjana de 8 cerimònies anuals per població i el trienni 1694-96, amb 298 noces conjuntes i un promig de 7,25 unions

⁵ Només es conserven les dades des de 1662 a 1700.

⁶ Amb dades d'Abrera, Begues, Corbera, el Papiol, Olesa, Sant Andreu, Sant Boi, Sant Climent, Sant Feliu, Sant Just, Santa Coloma i Torrelles. (no s'inclouen aquí les dades de Martorell per evitar una distorsió en la sèrie).

anuals. Són significatives, així mateix, les mitjanes anuals que s'assoleixen al 1707 -8,71-, 1712 -7,26-, 1710 -7-, 1648 -6,29- i 1616, 1638 i 1640 -amb 6,27-. En global, els pics més importants de nupcialitat, es localitzen preferentment en tres estadis: a l'últim tram de la sèrie, en concret, en el quinquenni 1694-98, moment en el qual es concentra el 7,5% del total dels casaments; al període 1645-48, en què s'obté el 6% de totes les unions i al sexenni 1653-58, amb un 9% dels enllaços.

Pel que fa als anys menys favorables a casar-se, tot menystenint les dades obtingudes per al període 1565-1579⁷ -degut a la ja manifestada irregularitat quant a l'inici dels registres a cada indret-, els valors mínims es localitzen l'any 1651, amb només 17 casaments documentats a la comarca, i una mitjana d'1,42 nocés anuals per parròquia; el bienni 1580-81 i l'any 1583, amb una mitjana anual que no arriba a les 2 nocés; els anys 1662 i 1678, amb 26 casaments cadascun i una mitjana de 2 matrimonis l'any i el trienni 1584-86, el bienni 1683-84 i els anys 1587, 1589, 1597, 1614, 1619, 1621, 1644, 1649, 1652, 1663, 1668 i 1705, amb matrimonis que no superen la mitjana de 3 cerimònies anuals per parròquia.

Si es fractura la sèrie quasi completa de matrimonis, 1583-1714, en trams d'igual durada, es poden advertir 4 períodes de 33 anys cadascun, recollits a la Taula I. Resulta significatiu, d'una banda, l'alt percentatge de cerimònies celebrades entre 1682-1714, gairebé el 30% del total, amb una mitjana que supera lleugerament els 5,1 casaments per parròquia, al llarg dels 33 anys. Per contra, el nombre d'enllaços esdevé inferior respecte al promig de tot el període entre 1583-1615 i entre 1649-1681, amb unes mitjanes que no arriben als 4 matrimonis per parròquia.

Taula I: Matrimonis per períodes de 33 anys (1583-1714)

Períodes	Nombre de nocés	Mitjana període	Percentatges
1583-1615	1.128	3,74	21,4
1616-1648	1.757	4,61	26,4
1649-1681	1.630	3,94	22,6
1682-1714	1.736	5,16	29,6
TOTAL	6.251	4,35	100

Font: Llibres de Matrimonis. Elaboració pròpia.

⁷ Al llarg de l'últim terç del segle XVI es manifesten els valors mínims de tota la sèrie, encara que per evitar una anàlisi sesgada s'ha preferit obviar globalment aquest període.

L'estudi de la corba dels matrimonis i la comparació amb el *trend* de la mortalitat adulta⁸ sembla constatar el paper autoregulator que la nupcialitat d'antic règim prenia respecte a l'evolució de la població. Així, després d'un augment sobtat de les defuncions, provocat pel contagi, la fam, la incontinença o la guerra, esdevenia gairebé sempre un increment important del nombre de casaments. Les crisis de mortalitat⁹ que patia la comarca anaven acompanyades, en els mesos posteriors, d'un major nombre d'unions matrimonials que recuperaven el volum poblacional del Baix Llobregat, com ho prova l'augment dels baptismes i els canvis en la tendència que dibuixa la corba de la natalitat.¹⁰ En aquest sentit, s'observa que el nombre màxim de casaments, l'any 1653, ve precedit de la major mortaldat que hagué a la comarca en temps dels Àustria: la gran pandèmia de pesta de 1651-52, que provocà la desaparició de cents de persones —crisi de mortalitat important, amb una intensitat de 13 punts, segons l'escala de Jacques Dûpaquier, i, general per al Baix Llobregat, segons Xabier Gual i Carles Millàs, afectant a nou parròquies—. ¹¹ Pel que fa a la resta de puntes de nupcialitat, totes corroboren una sobremortalitat precedent en els mesos anteriors, independentment de la intensitat i abast de la crisi, tal i com es produeix, entre d'altres, els anys: 1698 —amb 107 matrimonis— conseqüència directa de la crisi de 1697, la qual va afectar a nou poblacions de la comarca;¹² 1707 —amb la mitjana anual de noces per parròquia més elevada— i una crisi prèvia que s'allargà per dos anys, 1705-06, afectant a onze parròquies del Baix Llobregat, i motivada, sembla ser, pels efectes de la Guerra de Successió i una intensa crisi de subsistències;¹³ o bé, l'any 1646 —amb 92 casaments i una mitjana anual de 7,67— que recull els efectes dels increments de les defuncions en el període més sagnant de la Guerra dels Segadors, 1644-45.¹⁴ Pel que fa a les importants crisis de 1684 i 1631,¹⁵ la nupcialitat s'incrementa

⁸ Les dades de la mortalitat pertanyen a una fase anterior dels autors, que es pot consultar a [GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 73-81].

⁹ GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 108-116.

¹⁰ GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 36-38.

¹¹ GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 110-111.

¹² GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 110-111.

¹³ GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 110-111.

¹⁴ GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 110-111.

¹⁵ Anys en què la mortaldat és la característica principal en molts indrets de Catalunya i de la Península Ibèrica, tal i com es manifesta en alguns autors com:

DOMÍNGUEZ, ANTONIO: *Historia universal. Edad Moderna*, 1986, p. 245, i, *El Antiguo Régimen: los Reyes Católicos y los Austrias*, 1973, p. 346-347;

LE FLEM, JEAN P.: "Los aspectos económicos de la España moderna" dins Manuel Tuñón (dir.), *Historia de España...*, vol. V., 1987, p. 92-93;

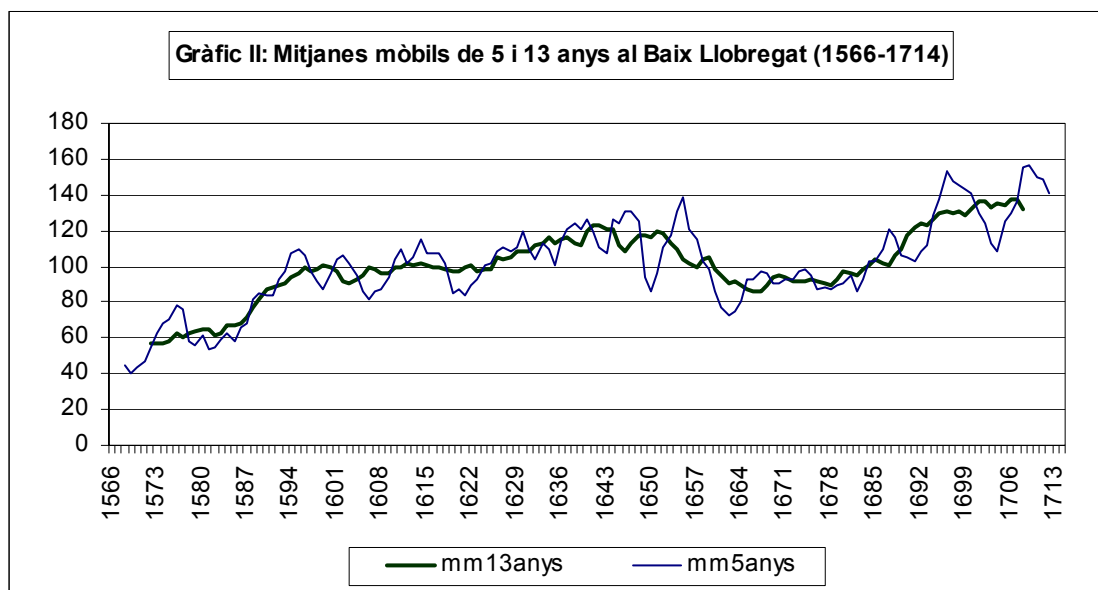
NADAL, JORDI: *La población española (siglos XVI a XX)*, 1984, p. 37-48;

MOLAS, PERE: *Manual de Historia de España 3. Edad Moderna*, 1988, p. 235-240;

significativament a la comarca en els dos anys posteriors —1685 i 1632—, amb una mitjana anual de 6 casaments per parròquia, en ambdós casos.

D'altra banda, els anys que presenten menys nombre de casaments i una mitjana anual per parròquia més baixa, coincideixen, en la seva majoria, amb les crisis de mortalitat detectades arreu de la comarca: 1580-81, 1584-85, 1589, 1606, 1631, 1644, 1651-52, 1684 o 1705.

La tendència de la nupcialitat, al llarg de tot el període, s'ha analitzat a partir del càlcul corregit de les mitjanes mòbils de 5 i 13 anys (Gràfic II).¹⁶

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat.

L'evolució d'aquesta nupcialitat presenta 3 grans períodes de canvi en la tendència d'acord amb les fluctuacions de les mitjanes mòbils de 13 anys:

- a) Un llarg període d'increment del nombre de matrimonis, que va des de l'inici de la de la sèrie, l'any 1566, fins a mitjans anys 40 del segle XVII, i que es desenvolupa amb un intens i sostingut creixement, l'últim quart del segle XVI, un estancament al primer quart del segle XVII i una represa sostinguda fins a 1646, aproximadament.

SIMON, ANTONI: "La demografía" dins Ricardo García i altres, *Manual de Historia de España. La España moderna, siglos XVI-XVII*, 1991, p. 71 i 82-83.

Quant al Baix llobregat, les dues crisis es manifesten molt significativament tant a nivell d'intensitat com en nombre de pobles que les sofriren: 1684, d'intensitat 6,91, afectant a deu poblacions; i 1631, d'intensitat 5,45 i afectant a set parròquies.

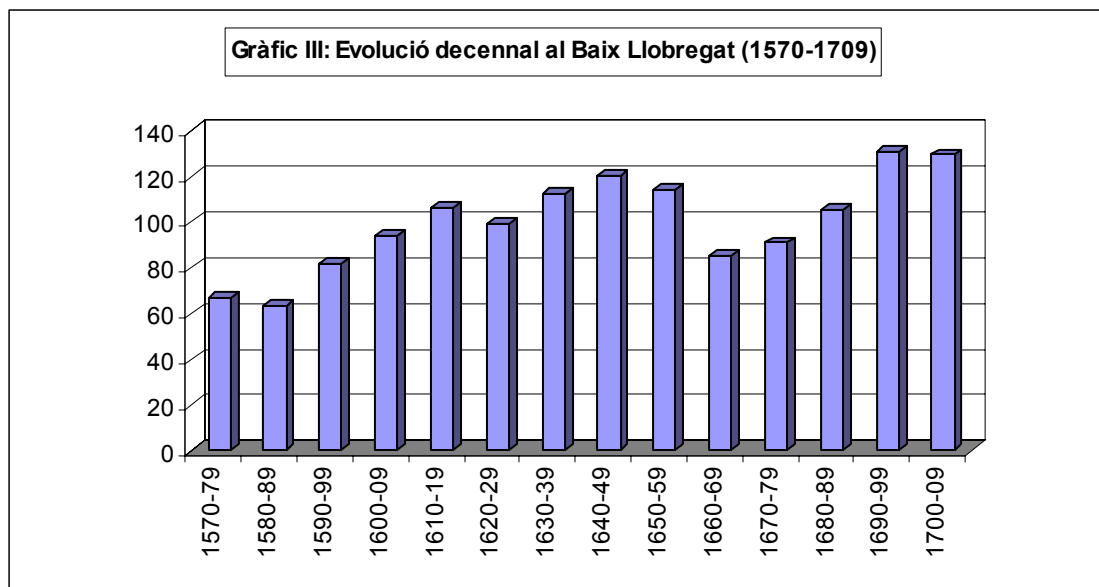
¹⁶ Amb dades de les mateixes parròquies que se citen a la nota 23.

- b) Una fase de sobtada davallada de la tendència, fins a finals dels anys 60, que iguala els valors assolits els últims anys del segle XVI, amb dues inflexions importants, en els inicis de la segona meitat del segle XVII —conseqüència directa de l'epidèmia de pesta de 1651-52— i al final de la mateixa dècada.
- c) Una etapa de recuperació i canvi de tendència, amb un increment important de la nupcialitat, primer d'una manera molt suau —gairebé s'estanca la corba—, fins mitjans anys 80, i, posteriorment, amb un ritme més intens i continuat, només aturat per les fluctuacions produïdes en els primers anys del segle XVIII i que suggeririen un punt d'inflexió i de canvi de la tendència en els anys posteriors a 1714.

En cicles més curts, compresos a les fases anteriors i basant-se en els valors de les mitjanes mòbils de 5 anys, s'observa que en el llarg període d'increment de la tendència, es fan més evidents les fluctuacions que marquen les puntes de nupcialitat de 1575, 1590, 1594-96, 1602, 1612, 1616, 1628, 1632, 1635, 1638, 1640 i, en especial, 1644-45. D'altra banda, es perceben, així mateix els valors mínims de 1580-83, 1589, 1592, 1598, 1606, 1614, 1619, 1634 i 1644. Destaca, sobretot, el fort increment del període 1585-95 i la intensa davallada de finals dels anys quaranta, subsegüent al valor màxim d'aquest període que se situa cap a 1646. Dins de la segona fase, de caiguda de la tendència, s'evidencien tres grans trams de la corba: davallada sobtada a la segona meitat dels anys quaranta, represa intensa, encara que curta, a mitjans anys cinquanta i, de nou, caiguda important i ràpida fins a finals del anys seixanta. Dins de la tercera etapa, la recuperació de la corba és significativa en el segon quinquenni dels anys 60, però la tendència s'estanca fins els inicis dels anys 80, percebent-se les crisis de nupcialitat de 1668, 1678 i 1683. L'augment dels matrimonis fins 1711 és intens però es detecten molt clarament, influint en el traç de la tendència les 4 grans crisis d'aquesta fase: 1683-84, 1691-93, 1703-05 i 1713-14.

Per decennis, Gràfic III, hom pot constatar, pel que fa a la tendència de la nupcialitat, els tres grans períodes observats en l'evolució de les mitjanes mòbils de 13 anys: una primera fase de constant increment des de 1580-89 fins 1640-49, llevat del decenni 1620-29, que marca uns valors inferiors a la dècada que precedeix; una segona etapa de descens pronunciat, que correspon al vicenni 1650-69; i un tercer període de recuperació de la tendència, primer, de manera més sostinguda, fins 1680-89, i, posteriorment, amb més intensitat, fins a recuperar i superar els

valors de 1640-49 a l'última dècada del segle XVII, obtenint en aquest període els valors màxims de tota la sèrie analitzada. El primer decenni del segle XVIII, malgrat oferir uns valors molt semblants a la dècada anterior, evidencia un estancament de la tendència dels casaments.

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat.

Pel que fa a d'altres indrets, l'evolució dels matrimonis a la comarca presenta significatives similituds o diferències a la que diferents autors han observat per a d'altres terres de Catalunya i de l'estat espanyol:

Jaume Dantí,¹⁷ al Vallès Oriental i durant el darrers anys del segle XVI i tot el XVII, emprant la mitjana mòbil de 13 anys, estableix quatre grans períodes: 1570-1599 de descens o estagnació; 1600-1665 de creixement respecte el període anterior; 1666-1680 de lleu davallada; 1681-1700 de recuperació i d'assoliment dels nivells més alts del segle.

Valentí Gual¹⁸ en el seu estudi sobre la Conca de Barberà analitza el moviment decennal dels matrimonis diferenciant tres subcomarques. Així, a la Conca estricta, amb dades de sis parròquies i al llarg del període 1611-1700, observa que el total inicial de les noces només és superat en els decennis 1621-30, 1641-50 i en el darrer. En canvi, a l'Alt Gaià, per a un total de sis localitats i en el decurs del segle XVII, constata que fins el 1650 la variable es mostra clarament a l'alça, però la crisi dels anys cinquanta fan que es toqui fons en el decenni 1661-70, i en els darrers

¹⁷ DANTÍ, JAUME: *Terra i població...*, 1988, p. 119-120.

¹⁸ GUAL, VALENTÍ: *Homes i estacions*, 1995, p. 14-31.

trenta anys de la centúria s'insinua una fràgil recuperació. I, finalment, a la Plataforma Segarrenca, per a quatre parròquies i entre 1611 i 1680, recull un notable nombre de casaments fins el 1630 però en la dècada següent ja es constata una primera reculada; del 1641 al 1650, els matrimonis assoleixen els màxims nivells del període, ja que entre 1651 i 1680 la tendència és clarament negativa malgrat hi hagi una tènue recuperació en el darrer decenni

Antoni Simon i Jordi Andreu,¹⁹ per a la parròquia de Sant Just i Pastor de Barcelona, obtenen una evolució del nombre de matrimonis paral·lela, en grans trets, a la que segueix la dels baptismes en l'esmentada parròquia: creixement durant els anys seixanta i part dels setanta del segle XVI, estancament a les darreres dècades d'aquesta centúria, creixement fins a assolir els màxims entre el 1612 i 1615, estancament al llarg dels anys vint i trenta del segle XVII, crisi profunda a partir de la Guerra dels Segadors fins al començament dels anys vuitanta (malgrat un parèntesi positiu en el transcurs de la primera meitat dels anys setanta) i, finalment, un canvi de tendència continuada a l'alça fins a principi del segle XVIII i malgrat la conjuntura bèl·lica de la Guerra de Successió

Francesc Muñoz,²⁰ examinant les sèries de matrimonis de deu parròquies del Penedès des de 1650, observa un estancament des de la segona meitat del segle XVII fins als primers decennis del segle XVIII

José A. Salas,²¹ a Barbastro, constata que l'evolució mitjana decenal dels matrimonis manté una tendència alcista entre 1571-80 i 1641-50, amb una petita inflexió al primer decenni del segle XVII i assolint els nivells màxims en el darrer decenni. Els dos decennis següents mostren una forta davallada, per sota dels nivells inicials, que porten a un llarg període d'estancament amb nivells baixíssims al darrer decenni del segle XVII i al primer del XVIII.

Manuel Ardit,²² al marquesat de Llombai entre 1620 i 1705 i emprant les mitjanes mòbils decennals, destaca l'important augment del nombre de matrimonis en el període 1659-1676 —d'un índex 100 es passa a valors pròxims al 200—, moment que s'observen els valors més baixos a la sèries del Baix Llobregat.

¹⁹ ANDREU, JORDI i SIMON, ANTONI: "Evolució demogràfica..." dins SOBREQUÉS, J. (dir.), *Història...*, vol. IV, 1992, p. 127.

²⁰ MUÑOZ, FRANCESC: *Creixement demogràfic...*, 1992, p. 186.

²¹ SALAS, JOSÉ A.: *La población en Barbastro...*, 1981, p. 148-152.

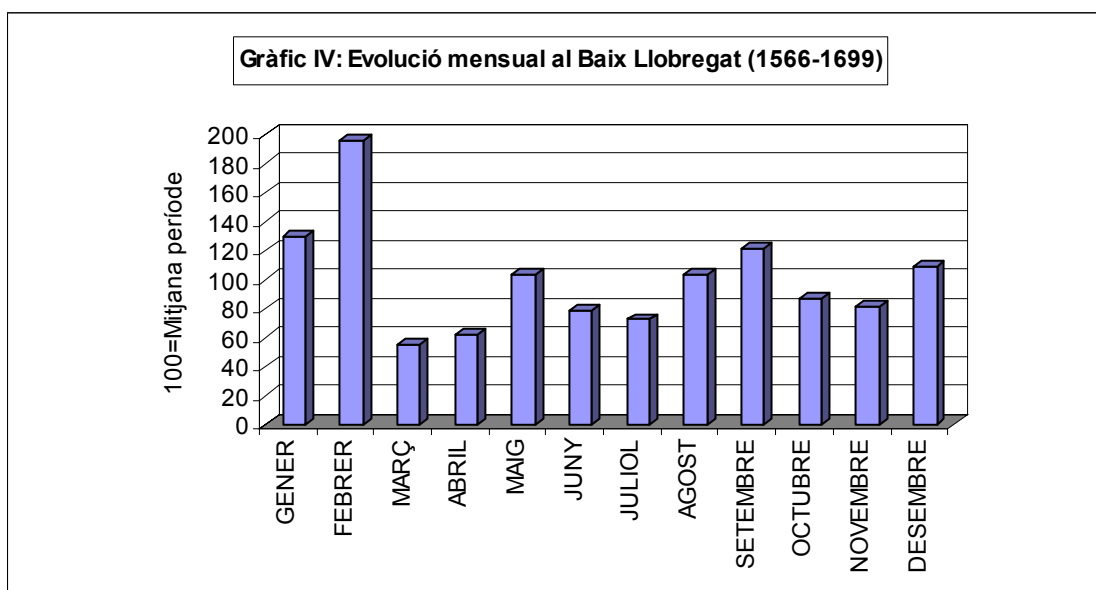
²² ARDIT, MANUEL: "Creixement demogràfic..." dins *Estudis...*, 1988, p. 333 [331-343].

María F. Carbaño,²³ a Madrid i sobre una mostra de vuit parròquies entre 1650 i 1741, observa, calculant les mitjanes quinquennals, una evolució amb alts i baixos fins a 1670-74 —màxims nivells del període esmentat— quan s'inicia una clara davallada fins a 1710-14 —mínims valors de la sèrie—

EL MOVIMENT ESTACIONAL

L'estudi del moviment mensual o estacional dels casaments al Baix Llobregat —Gràfic IV— esdevé un indicador força significatiu per conèixer les motivacions i influències que els cònjuges rebien de la societat a l'hora de decidir quina era la data més adient per casar-se. Respecte això, s'han plantejat sovint preguntes i dubtes no sempre de fàcil resolució. ¿Influïa l'atzar en el moment de fixar la data de casament? ¿Tenia prou influència l'església catòlica en els futurs esposos quan recomanava que en unes èpoques de l'any no es celebressin matrimonis? O bé ¿Influïen significativament les tasques agrícoles i comercials per ajornar o avançar un casament a una data determinada? Potser, en el cas del Baix Llobregat, no es poden contestar aquestes qüestions amb una resposta unívoca i cal cercar la influència dels tres elements, mancomunament, per justificar el comportament demogràfic de la nupcialitat al llarg de l'any. A les societats d'Antic Règim, hi predominaven dues grans raons que feien que es limités el nombre de matrimonis en determinats períodes de l'any: una de tipus religiós i l'altra de laboral. Com és sabut, les normes tridentines, que regulaven l'aplicació dels sacraments a partir del Concili de Trent, desaconsellaven la celebració matrimonial en els temps litúrgics de l'Advent i la Quaresma per considerar-les com èpoques d'austeritat, en les quals no s'impartien les benediccions nupcials, cosa que obligava als esposos a tornar a l'església un cop passat el període, per rebre la citada benedicció. D'altra banda, hom interpreta la influència del calendari agrícola com a factor limitador dels matrimonis. Els mesos de màxima activitat laboral al camp —sega, collita o sembra— no serien, doncs, els més idonis per preparar les cerimònies de casament.

²³ CARBAÑO, MARÍA F.: *La población...*, 1987, p. 70-72.

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat. Elaboració pròpia

Al Baix Llobregat, amb dades de totes les parròquies analitzades —entre 1566 i 1699—, es posa de manifest una major concentració dels matrimonis en els mesos d'hivern —desembre, gener, febrer—, amb un 36,2% del total, observant el valor màxim, de manera molt accentuada, en el mes de febrer, al voltant del 18% de totes les noces. Cal notar la presència de dues puntes estacionals més: un màxim primaveral, al mes de maig, i un màxim, més relatiu, al final de l'estiu, agost-setembre. Els valors mínims es localitzen al principi de la primavera, mesos d'abril i març —mínim de la sèrie, proper a un escàs 5% del total— i a la tardor, octubre-novembre. Assolint valors per sota del promig anual, es troben també els mesos de juny-juliol, encara que els seus nivells no s'allunyen gaire del valor mitjà 100.

Com interpretar els resultats obtinguts al Baix Llobregat? En primer lloc, es podria atribuir la influència religiosa quant als màxims de febrer i maig i als mínims primaverals, març-abril. Els 40 dies que s'allarga el període quaresmal, de dimecres de cendra a la Pasqua de Resurrecció, podrien ben bé identificar-se amb el mesos de març-abril, mentre que els casaments es fixarien amb anterioritat o a *posteriori* de la Quaresma (febrer-maig).²⁴ En canvi, la influència de l'Advent (els quatre diumenges anteriors a Nadal) és gairebé nul·la, ans al contrari, ja que desembre esdevé un mes de moltes núpcies. D'altra banda, els factors sociolaborals podrien justificar la disminució de cerimònies als mesos de

²⁴ Malgrat tot, segons com cau la Setmana Santa, la celebració del dimecres de cendra fluctua dins del mes de febrer, per la qual cosa, cal ser prudents a l'hora d'extreure conclusions generals.

juny-juliol (molta feina al camp, pel que fa als cereals) i el valor mínim de la tardor, octubre-novembre, donat que és el moment en què es recull l'oliva i s'elabora l'oli, de producció molt important a la comarca. Les parelles procurarien casar-se en els mesos anterior i posterior -setembre i desembre, la qual cosa és versemblant, donades les altes xifres de matrimonis celebrats en aquests mesos. En aquest sentit, l'activitat econòmica de la població minvaria a l'hivern, per tant, la gent procuraria casar-se en aquesta estació.

Respecte a d'altres indrets, Valentí Gual,²⁵ a Rocafort de la Conca, en el decurs dels segles XVI, XVII i XVIII obté un mínim al juliol, seguit per desembre, març i febrer. En canvi, el màxim es produeix al gener, encara que també són alts els índexs d'abril, maig, agost i setembre. Analitzant el moviment per períodes obté els següents resultats: de 1601 a 1650 el febrer és el màxim, mentre que de 1651 a 1674 és l'abril, quant als mínims en ambdós intervals és el juliol, tot i que al setembre hi ha el mateix valor entre 1651 i 1674

La interpretació d'aquests resultats cal buscar-la, segons Valentí Gual, en aspectes econòmics, principalment en una economia agrària de base cerealística:²⁶

"El flux valor aconseguit pel mes de juliol s'explica, doncs, per la concentració, en aquesta mesada, de les feines de sega i batuda: la cerimònia nupcial s'ajornava fins al moment que om podia dur-la a terme amb menys trastorns. El setembre, mes de la verema, presenta un altre punt baix (...). També el març (al moment d'eventuals esgotament de reserves alimentàries hivernals i de caresties) és baix. La resta de mesos és d'una dispersió evident, i és difícil de fer-ne interpretacions. El màxim té lloc, de forma clara, al mes d'abril, etapa de l'any relaxada quant al treball agrícola, de predomini del cereal. Aquest més es absolutament primaveral i ja hem parlat abans del "desvetllar vital" que hom experimenta en l'estació".

Antoni Simon i Jordi Andreu,²⁷ a la parròquia de Sant Just i Pastor de Barcelona i per al període 1567-1700, registren un descens acusat durant els mesos de setembre, octubre, desembre i març; i, per contra, uns màxims amb sensibles diferències entre el cinc-cents i el sis-cents: al llarg del

²⁵ GUAL, VALENTÍ: *Vida i mort...*, 1988, p. 73-75.

²⁶ GUAL, VALENTÍ: *Vida i mort...*, 1988, p. 78.

²⁷ ANDREU, JORDI i SIMON, ANTONI: "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)" dins SOBREQÜES, J. (dir.), *Història...*, vol. IV, 1992, p. 128-129.

segle XVI la concentració de febrer és menys acusada que al segle XVII, en canvi presenta una major quantitat de noces en els mesos primaverals

Àngels Torrents,²⁸ a Sant Pere de Riudebitlles entre 1610 i 1699, obté uns màxims al gener i febrer (moment d'una major pausa en les tasques agrícoles i avantsala de la Quaresma) i un mínim molt clar al març (dins de la Quaresma)

Francesc Muñoz,²⁹ per a la mateixa parròquia i altres cinc més del Penedès, afirma que a partir de la segona meitat del XVII s'aprecia una tendència clara envers la reducció de la distribució extrema dels valors mensuals, tot moderant el seu grau de dispersió interna i acostant les diferències entre els mesos de màxima i mínima nupcialitat, tal i com sembla que passi al Baix Llobregat.

Miquel Àngel Martínez,³⁰ a tres parròquies del Garraf —Sant Antoni de Vilanova, Santa Maria de la Geltrú i Sitges—, observa entre 1674 i 1699 certs contrastos entre elles. Mentre que a Vilanova i a la Geltrú els màxims es donen a l'hivern —gener i febrer, respectivament— a Sitges la concentració de matrimonis és al setembre. És clar, això si, uns mínims mensuals al març en les tres parròquies estudiades.

Carles Millàs,³¹ a la parròquia del Papiol observa un major nombre d'enllaços en els mesos de gener i febrer, mentre que els nivells mínims es donen als mesos de juny i juliol.

Pilar García i altres,³² a Abrera i durant el segle XVII, detecten una concentració del nombre de noces als mesos hivernals, en disminuir les tasques agrícoles, i a l'agost, entre collita i collita; mentre, els mínims tenen lloc a l'estiu, excepte l'agost, i al març i a l'abril per la rigidesa de la Quaresma

José A. Salas,³³ a Barbastre, analitza el moviment estacional de les noces diferenciant dos grans períodes: 1580-1640 i 1641-1700. El canvi entre l'un i l'altre es produeix en els mesos en què les raons religioses deuen tenir una major incidència: al primer període les recomanacions eclesiàstiques són tingudes en compte ja que al març i al desembre es donen els mínims estacionals; mentre que entre 1641-1700 els mínims es concentren als mesos estivals (juliol i agost), tot i que els valors d'abril i març

²⁸ TORRENTS, ÀNGELS: "Actitudes públicas, actitudes privadas, 1610-1935", *BADH*, 1 (1992), p. 7-29.

²⁹ MUÑOZ, FRANCESC: *Creixement demogràfic...*, 1992, p. 212.

³⁰ MARTÍNEZ, MIQUEL À.: *La població de Vilanova...*, p. 66-70, quadres, 44, 45 i 46.

³¹ MILLÀS, CARLES: *Estudi demogràfic...*, 1993, p. 98.

GARCÍA, PILAR. i ALTRES, "Comportamientos demográficos...", dins *Actes...*, vol. I, 1984, p. 105.

³³ SALAS, JOSÉ A.: *La población...*, 1981, p. 200-201.

són molt similars; en canvi, els màxims en els dos períodes es donen al mes de febrer. Davant d'això, l'historiador aragonès afirma que:³⁴

"(...) en la distribución estacional de los matrimonios en Barbastro la influencia de la vida litúrgica, todavía fuerte en el siglo XVI, va decreciendo a lo largo del siglo XVII hasta llegar a ser prácticamente nula. Los factores de tipo laboral, aun sin alcanzar gran importancia (...), la mantienen estacionaria a lo largo de todo el período estudiado".

Vicent Casanova i altres,³⁵ per a la comunitat rural de Bellreguard, al País Valencià, destaca al segle XVII un màxim d'unions celebrades al mes de febrer i als mesos anteriors a Nadal, mentre que els mínims es localitzen als mesos de març, abril i desembre.

María F. Carabajo,³⁶ a Madrid entre 1650 i 1741, destaca el mes de febrer com a màxim, seguit dels mesos de maig, agost i novembre, o sia abans de la Quaresma i de l'Advent; i, en canvi, presenta uns mínims concentrats als mesos de març-abril (Quaresma), octubre i desembre (Advent).

LA TIPOLOGIA DE LES NOCES

Es recull en aquest apartat dos aspectes fonamentals en l'estudi de la nupcialitat, l'estat civil dels contraents abans del matrimoni i les segones núpcies.

L'ESTAT CIVIL ANTERIOR AL MATRIMONI

Tal i com s'ha esmentat en els aspectes introductoris, degut al tractament de les fonts es desconeixen les dades del celibat definitiu en el Baix Llobregat. Resulta evident, però, sospitar que hi vivien un nombre important de solters, donat que la diversitat en les activitats econòmiques de la comarca i el considerable nombre d'immigrants així ho palesen. En els llibres d'òbits, s'han detectat un número important de treballadors, mossos, criats o pagesos que no es casaren a la comarca però que varen viure al Baix Llobregat fins a la seva mort. Amb independència del nombre definitiu de solters, els avantpassats baixllobregatins sentien un fort impuls per contraure matrimoni a l'època dels Àustria. El motiu principal que impel·lia el casament era formar una família, institució bàsica per al

³⁴ SALAS, JOSÉ A.: *La población...*, 1981, p. 201.

³⁵ CASANOVA, VICENT I ALTRES: *L'antic règim demogràfic...*, 1987, p. 106.

³⁶ CARBAJO, MARÍA F.: *La población...*, 1987, p. 78-80.

funcionament d'una població d'Antic Règim, molt per sobre de motivacions de caire amorós, sexual o, pròpiament, religiós. El nucli familiar establia una divisió del treball entre tots els seus membres i la complementarietat de les tasques encomanades a cadascun possibilitava l'estabilitat econòmica i la subsistència de la família. Els matrimonis precisaven tenir fills en moltes ocasions per necessitats econòmiques i laborals. Els fills podien ser una càrrega, gairebé insostenible, quan eren petits, però quan eren capaços de treballar suposaven un alleugeriment de l'economia domèstica.

Pel que fa a l'estat civil dels contraents casats al Baix Llobregat, Taula II,³⁷ val a dir que s'ha pres el determini de considerar fadrins, a banda d'aquells en què queda expressat directament en l'acta, tots els nuvis, l'estat civil dels quals s'ometia en les partides, degut a que alguns rectors no recollien aquesta informació si els contraents eren solters, però sí la feien constar sempre, en el cas que fossin vidus. Al llarg del segle XVII, s'observa una majoritària presència de fadrins i donzelles en el conjunt d'aquests matrimonis. En concret, el 88,6% dels nuvis són solters —4.712 partides— i el 79,2% de les núvies són donzelles —4.214 registres—, mentre que vidus i vídues es conformen amb l'11,4% i el 20,8%, respectivament, del total de contraents. Respecte a la seva distribució en l'eix temporal, resulta significatiu que entre 1600-09 i 1660-69, el tant per cent de fadrins a cada dècada supera o frega el 90% del total d'homes, mentre que, a partir de 1670-79, i fins a final del segle, la quantitat de solters que accedeix al matrimoni davalla progressivament i clara, fins a arribar a 1690-99, amb poc més del 81% del total, amb un valor mitjà, en aquests 30 anys, del 83,8% (sensiblement inferior als nivells mitjans que s'obtenen en els primers setanta anys del segle XVII, amb prop d'un 92%). Aquesta caiguda dels cònjuges solters caldria, potser, atribuir-la a l'augment de la mortalitat adulta en aquest període³⁸ —crisis de mortalitat al 1672-73, 1684 i 1696-97—, la qual cosa faria incrementar el nombre de vidus que intentarien tornar-se a casar tan aviat com els hi seria possible. En el cas de les contraents femenines, el percentatge mitjà de núvies donzelles, al llarg de tot el període, se situa a l'entorn del 80%, destacant l'alt nombre de dones vídues que es casen en el vicenni 1640-59, gairebé 3 de cada 10 núvies, fet motivat, presumiblement, pels efectes mortals en la població masculina de la Guerra dels Segadors, les crisis de subsistències posteriors i la crisi epidemiològica de 1651-52.

³⁷ Dades del segle XVII de totes les parròquies analitzades.

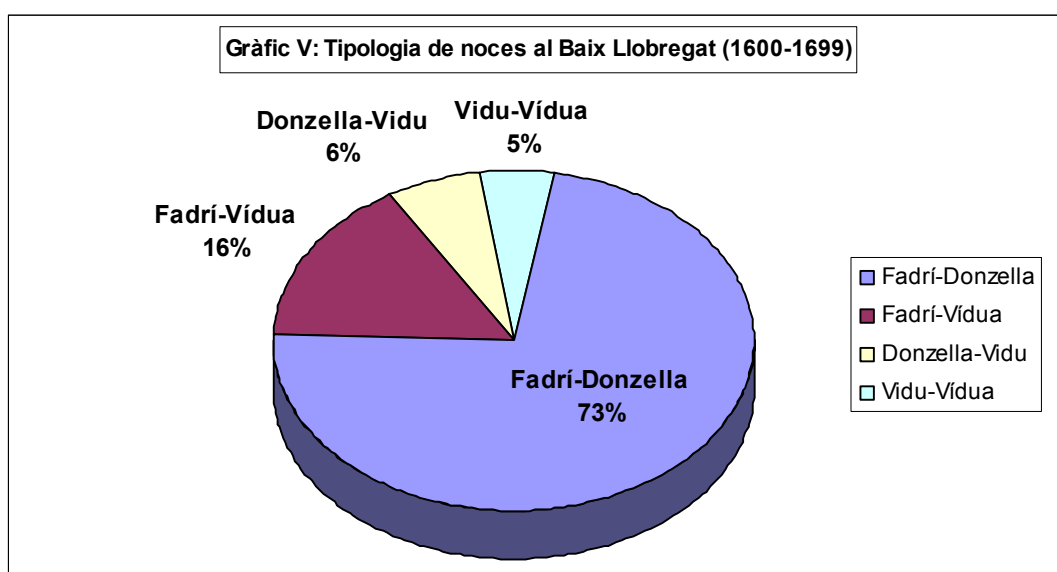
³⁸ GUAL, F. XABIER I MILLÀS, CARLES: *La població...*, 1999, p. 77-78.

Taula II: Estat civil en l'accés al matrimoni. Percentatges per decennis (1600-1699).

Decennis	TOTAL NOCES	% Fadrins	% Donzelles	% Vidus	% Vídues
1600-1609	401	91,0	83,8	9,0	16,2
1610-1619	470	93,4	78,9	6,6	21,1
1620-1629	457	91,7	78,3	8,3	21,7
1630-1639	517	92,6	80,9	7,4	19,1
1640-1649	563	90,8	77,1	9,2	22,9
1650-1659	630	89,4	69,0	10,6	31,0
1660-1669	462	90,5	81,4	9,5	18,6
1670-1679	504	86,7	81,2	13,3	18,8
1680-1689	523	83,6	83,4	16,4	16,6
1690-1699	794	81,1	80,7	18,9	19,3
TOTALS	5.321	88,6	79,2	11,4	20,8

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat. Elaboració pròpia

Els enllaços entre els diversos estats civils dels futurs esposos dona pas a quatre tipologies diferents de casament. Tal i com s'aprecia al sector circular del Gràfic V, al Baix Llobregat el 72,8% dels matrimonis estant formats per Fadrí-Donzella, l'15,73% l'integren Fadrí-Vídua, el 6,37% el conformen Vidu-Donzella i, per últim, un 5,1% de les núpcies presenta tots dos contraents, ja casats amb anterioritat, Vidu-Vídua.

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat. Elaboració pròpia

Taula III: Tipologia de noces. Percentatges per decennis (1600-1699).

DECENNIS	Fadri-Donzella	Fadri-Vídua	Donzella-Vidu	Vidu-Vídua	TOTAL
1600-09	79,6	11,5	4,2	4,7	401
1610-19	74,3	19,1	4,7	1,9	470
1620-29	74,8	16,8	3,5	4,8	457
1630-39	76,4	16,2	4,4	2,9	517
1640-49	71,6	19,2	5,5	3,7	563
1650-59	65,1	24,3	4,0	6,7	630
1660-69	76,2	14,3	5,2	4,3	462
1670-79	73,6	13,1	7,5	5,8	504
1680-89	74,2	9,4	9,2	7,3	523
1690-99	68,8	12,3	12,0	6,9	794
TOTALS	72,8	15,7	6,4	5,1	5.321

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat. Elaboració pròpia.

L'evolució al llarg del segle XVII d'aquestes quatre tipologies, Taula III, constata que els períodes en què la mortalitat adulta s'incrementa provoquen una davallada significativa en el percentatge de matrimonis entre solters, com succeeix en el vicenni 1640-59 i en el decenni 1690-99, recollint unes dades força inferiors a la mitjana secular; així mateix, s'observa que en aquests períodes els enllaços entre fadri-vídua augmenten significativament. A destacar, també, que a la segona meitat de segle, els casaments entre donzella i vidu s'incrementen progressivament, decenni darrere decenni, passant del 4% al 1650-59 al 12% a l'última dècada del sis-cents.

Si es comparen els resultats recollits al Baix Llobregat amb estudis d'altres indrets, s'observen comportaments força similars als obtinguts la comarca:

Valentí Gual, a Rocafort i Vallverd,³⁹ al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII — amb dades dels períodes 1569-1674 i 1729-1766—, destaca l'alt percentatge que ocupa el matrimoni entre solters (81,48%), però no menysté les noces entre vidu i soltera (9,44%) que són superiors a la suma dels casaments entre vidus (5,93%) i entre vídua i solter (3,15%). L'argumentació de Valentí Gual és la següent:

"(...) paper notable devia jugar, en aquest sentit, una major mortalitat femenina entre els 20 i 30 anys —a conseqüència

³⁹ GUAL, VALENTÍ: *Vida i mort...*, 1988, p. 59-61.

de les dificultats derivades de parts sovintejats i difícils—".

Francesc Muñoz,⁴⁰ per al Penedès —parròquies del Vendrell, Vilafranca i Vilanova—, observa que els enllaços entre solters representen el 74,28%; els casos de vidu-soltera, un 9,88%; els de solter-vídua, un 9,54% i els casaments entre vidus, un 6,30%.

Àngels Torrents,⁴¹ a Sant Pere de Riudebitlles, entre 1675 i 1799, observa que el matrimoni entre solters és del 68,5%; el casament entre vidu i soltera és de l'11%; els enllaços entre vidus és del 10,5% i entre vídua i solter és el 10% restant.

Louis Henry,⁴² a Crulai, obté un 71% d'enllaços entre solters; un 15,5% entre vidus; un 10,5% entre vidus i solteres i, únicament, un 3% entre solter i vídua.

José A. Salas,⁴³ a Barbastre, per al període 1641-1700, recull un 9,97% d'enllaços entre vidu i "doncella", un 5,98% entre vídua i "mancebo", un 9,05% entre vidus i un clar predomini de noces entre solters: un 75% del total.

Manuel Ardit,⁴⁴ al marquesat de Llombai entre 1620 i 1705, obté un 76,75% d'enllaços entre contraent solters, un 11,36% entre vidu i soltera, un 8,19% entre vidus i un escàs 3,7% de solter i vídua.

M. Asunción Rogles,⁴⁵ a Villajoiosa en el primer vintenni del segle XVIII, constata que el comportament dels homes i les dones que contrauen matrimoni no difereix gaire de la d'altres indrets: la situació més freqüent és la unió entre solters (80,39%), seguida dels enllaços vidu-soltera (10,17%) i els enllaços entre vidus (7,19%), per només recollir un minso 2,23% de solters-vídues.

⁴⁰ MUÑOZ, FRANCESC: *Creixement demogràfic...*, 1992, p. 208 i 211, quadres 4.7 i 4.8.

⁴¹ TORRENTS, ÀNGELS: *La població...*, Tesina de Llicenciatura, UB, 1983.

⁴² HENRY, LOUIS: *Manual de demografia...*, 1983, p. 92].

⁴³ SALAS, JOSÉ A.: *La población...*, 1981, p. 197-198.

⁴⁴ ARDIT, MANUEL: "Creixement demogràfic..." dins *Estudis sobre la població del País Valencià...*, 1988, p. 336.

⁴⁵ ROGLES, M. ASUNCIÓN: "Aspectos demográficos...", dins *Estudis...*, 1988, p. 359.

LES SEGONES NÚPCIES

Com s'ha pogut observar en l'apartat anterior, poc més d'un 27% dels matrimonis que se celebraren al Baix Llobregat entre 1600 i 1699, estaven formats, si més no, per un contraent que havia enviduat —1.446 enllaços—. Sembla que en context d'Antic Règim, la necessitat de tornar a contraure un nou casament esdevenia gairebé una obligació per a tots aquells i aquelles que es trobaven en situació de viduitat. Les segones núpcies podien venir forçades per tota una colla de raons ben diferents com: dificultats de tipus econòmic, la recuperació de la capacitat de reproducció, la presència d'un home que es fes càrrec del nucli familiar, el menester d'una dona que tingués cura de la casa i dels fills o simplement la soledat i la necessitat de tenir companyia. Degut a això, el nombre de vidus i vídues que passaven novament per la vicaria era força alt, cosa que venia generada per una elevada mortalitat ordinària, endèmica en societats preindustrials. En anys de crisi, aquestes segones noces s'incrementaven i s'activaven els mecanismes de recuperació de la població. En aquest sentit, Antoni Simon i Jordi Andreu afirmen que:⁴⁶

"L'elevada proporció de solters entre la població, especialment dins de les ciutats, que es beneficiaven d'un flux permanent d'immigrants joves, afavoria la recuperació després d'una crisi de mortalitat. Les parelles trencades es reconstituïen amb rapidesa i recobraven la capacitat de reproducció. En aquest context, la proporció de vídues que contrauen matrimoni en un període determinat és un indicador excel·lent de la capacitat de reacció de la població barcelonina en la lluita contra la crisi..."

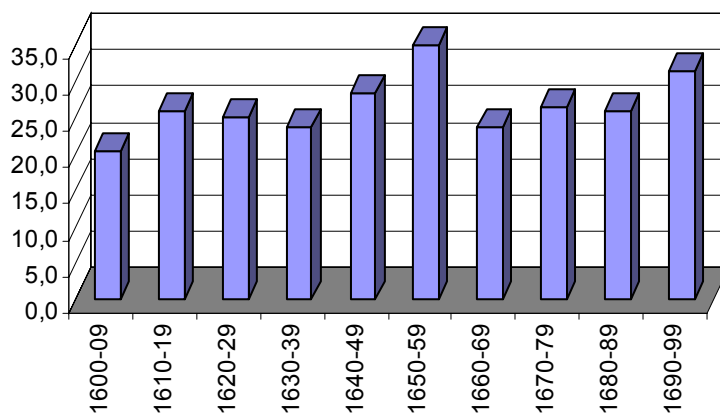
Globalment i pel que fa al Baix Llobregat, el percentatge de segones núpcies s'eleva al 27,2% del total de matrimonis, entre 1600 i 1699. Aquesta dada suposa que un de cada quatre casaments celebrats a la comarca, té, si més no, un/a participant vidu/a. Si s'atén a les xifres recollides a la Taula IV, es constata que són les dones les que conformen, majoritàriament, les segones núpcies al Baix Llobregat, amb uns percentatges que se situen prop del 76,6% d'aquests enllaços, mentre que els homes vidus tan sols representen un 42,1% de les cerimònies. A destacar el trentenni 1670-99, en què la presència de vidus en segones noces se situa a l'entorn del 60%, coincidint amb una fase d'increment espectacular,

⁴⁶ ANDREU, JORDI i SIMON, ANTONI: "Evolució..." dins SOBREQUÉS, Jaume: *Història...*, vol. 4, 1992, p. 127.

en la qual es casen a la comarca 303 dels 609 cònjuges, gairebé un 50% del total de contraents que enviduen. Per contra, en els setanta primers anys de segle, tan sols un 32% dels vidus és present en casaments de segones núpcies. Pel que fa a les dones, la situació s'inverteix en relació als contraents masculins, els setanta primers anys del segle XVII recullen la presència de dones vídues en segones núpcies en un 83% dels enllaços i, entre 1670-99, la seva participació davalla fins al 65%. Respecte al total de contraents, les 1.107 dones que es tornen a casar representen el 65% de la població vídua; és a dir, només un de cada tres cònjuges és home. Aquestes dades suggereixen una major mortalitat masculina i podrien evidenciar una esperança de vida més alta per al gènere femení que per als homes. En unes condicions de normalitat demogràfica, les segones noces es mantindrien en uns nivells més o menys constants, però en el moment de produir-se una sobremortalitat o crisi de mortalitat adulta s'incrementaria significativament el nombre de casaments en els anys immediatament posteriors.

Pel que fa a l'evolució del conjunt de les segones núpcies entre 1600 i 1699, hom percep, mitjançant la proporció respecte al total de casaments, uns percentatges que fluctuen entre el 20,4% al decenni 1600-09; fins al 34,9% a la dècada 1650-59 (gran pandèmia de pesta a la comarca). Són significatius, així mateix, pel nombre de matrimonis celebrats, els períodes: 1690-99 —31,2% del total de casaments—, crisis generalitzades arreu del país amb increment significatiu de la mortalitat; i 1640-49 —28,4%— , posterior a l'època més cruenta de la Guerra dels Segadors.

Gràfic VI: Evolució de les segones núpcies al Baix Llobregat (1600-1699)

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat. Elaboració pròpia.

Taula IV: Les segones núpcies al Baix Llobregat 1600-1699.

DECENNIS	Total Noces	2nes. Núpcies	% 2nes. Núpcies	Vidus	% Vidus	Vídues	% Vídues
1600-1609	401	82	20,4	36	43,9	65	79,3
1610-1619	470	121	25,7	31	25,6	99	81,8
1620-1629	457	115	25,2	38	33,0	99	86,1
1630-1639	517	122	23,6	38	31,1	99	81,1
1640-1649	563	160	28,4	52	32,5	129	80,6
1650-1659	630	220	34,9	67	30,5	195	88,6
1660-1669	462	110	23,8	44	40,0	86	78,2
1670-1679	504	133	26,4	67	50,4	95	71,4
1680-1689	523	135	25,8	86	63,7	87	64,4
1690-1699	794	248	31,2	150	60,5	153	61,7
TOTAL	5.321	1.446	27,2	609	42,1	1.107	76,6

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat. Elaboració pròpia.

En definitiva, es conclou constatant que darrere d'un augment sobtat de la mortalitat adulta, sovint apareix un increment important del nombre de casaments amb presència de contraents en situació de viduïtat.

Francesc Muñoz,⁴⁷ per al Penedès —parròquies del Vendrell, Vilafranca i Vilanova—, observa que les segones noces tenen una clar sentit descendent; però resulten exagerats els alts índexs de mitjans segle XVII (proporció del 29,13 per al decenni 1640-1649 i del 27,71 per al decenni 1650-1659), força superiors als de la darrera dècada del segle (18,13) i als del decenni 1670-1679 (19,06%).

Antoni Simon i Jordi Andreu,⁴⁸ a Barcelona i segons les dades de la parròquia de Sant Just i Pastor per al període 1652-1715, observen que el percentatge de vídues que contrauen matrimoni està sempre per sobre del 15% del total de les noces i que aquest percentatge és encara més elevat en conjuntures crítiques: després de la pesta de 1651 s'assoleixen valors superiors al 41,9%

Jordi Nadal i Emili Giralt,⁴⁹ a Palamós, obtenen uns valors més baixos en conjuntures crítiques que a la Ciutat Comtal, però molt per sobre dels nivells observats al Baix Llobregat, ja que la proporció de vídues en la

⁴⁷ MUÑOZ, FRANCESC: *Creixement demogràfic...*, 1992, p. 208 i 211, quadres 4.7 i 4.8.

⁴⁸ ANDREU, JORDI i SIMON, ANTONI: "Evolució..." dins SOBREQUÉS, JAUME: *Història...*, vol.4, 1992, p. 127-128.

⁴⁹ NADAL, JORDI i GIRALT, EMILIO: *La population catalane...*, p. 14.

població de la Costa Brava per al quinquenni 1641-45 és del 29,3% i entre 1651-55, un 33,8%.

Pilar García i altres,⁵⁰ a l'Abrera del segle XVII, observen que és més freqüent que s'enllacin en segones núpcies els homes (9,6%) que les dones (7,6%) i ho justifiquen dient que:

"...el vidu tenia més necessitat de reemplaçar a la muller, mentre que la vídua generalment podia recolzar-se amb l'hereu; o bé, perquè moltes dones morien en el part"⁵¹

Jaume Codina,⁵² utilitzant els capítols matrimonials de Sant Boi de Llobregat, L'Hospitalet de Llobregat i El Prat de Llobregat dels segles XIV, XV, XVI, XVII, XVIII i part del XIX, observa, en primer lloc, que hi ha una davallada de casaments entre solters i un augment de les segones núpcies fins al segle XVIII; i, en segon lloc, que els casaments entre solter amb vídua i vidu amb soltera són més abundants, conjuntament, que els enllaços efectuats entre vidus. Quant a la tipologia d'aquestes segones noccs destaca el fet que fins al segle XVI són més freqüents els casos de vídues casades amb solters que no pas els de vidus amb solteres; mentre que, a partir del segle XVII la tendència s'inverteix: les vídues es veuen superades pels vidus perquè:

"el millorament de la qualitat de vida, perceptible des de la segona meitat de la centúria dissetena, no fa tan anguniosa la necessitat d'un nou matrimoni a les vídues"⁵³

José M. Iborra,⁵⁴ a Manises entre 1563 i 1700, observa que en el 28,9% de les noccs hi ha un consort vidu i aquest percentatge és encara molt més significatiu en els períodes d'alta mortalitat: els decennis 1620-29, 1640-49 i 1660-69 quan el nombre de vidus supera el 40% de les noccs enregistrades

⁵⁰ GARCÍA, PILAR i ALTRES: "Comportamientos demográficos...", dins *Actes...*, 1984, vol. I, p. 108-109].

⁵¹ GARCÍA, PILAR i ALTRES: "Comportamientos demográficos...", dins *Actes...*, 1984, vol. I, p. 109].

⁵² CODINA, JAUME: *Contractes de matrimoni...*, 1997, p. 51-52.

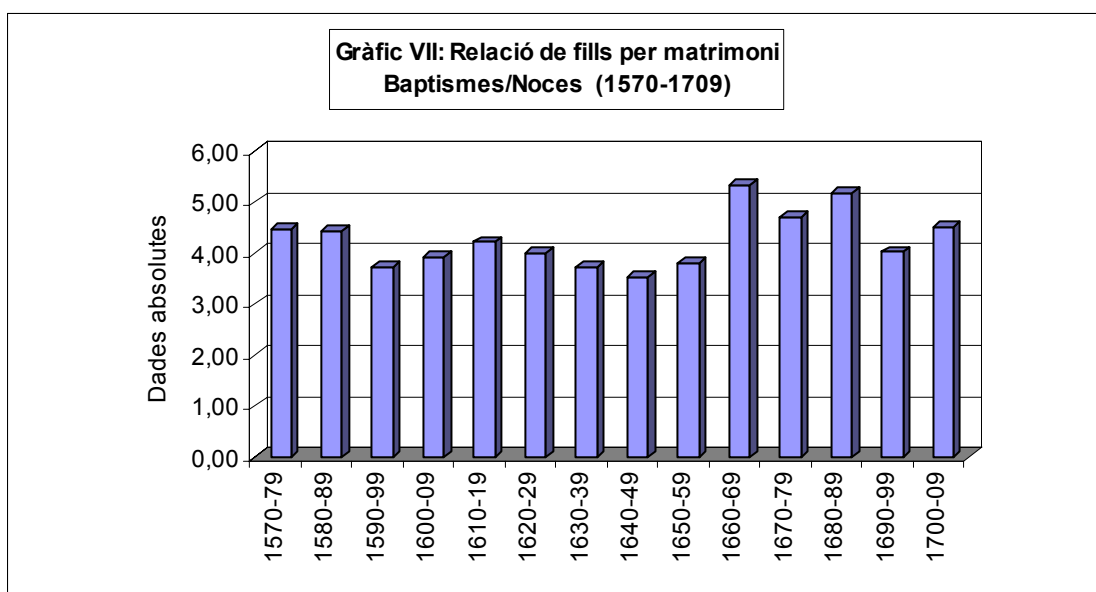
⁵³ CODINA, JAUME: *Contractes de matrimoni...*, 1997, p. 52.

⁵⁴ IBORRA, JOSÉ M.: "Estudio demográfico...", dins *Estudis sobre la població...*, 1988, p. 317-318.

LA RELACIÓ NOCES-BAPTISMES

L'estudi de la fecunditat esdevé un dels aspectes fonamentals en l'anàlisi demogràfica de qualsevol població, ja que, com assenyala Michael W. Flinn, fa d'element regulador d'un equilibri entre població i subsistències. [FLINN, Michael W.: *El sistema demográfico europeo, 1500-1820*, Barcelona, Crítica, 1989].

El nombre de fills per matrimoni, així com els diferents nivells de fecunditat són aspectes de la nupcialitat que només la reconstrucció de famílies pot esbrinar amb tota seguretat i solvència. Si bé per al Baix Llobregat no s'ha emprat aquest mètode, el sistema del recomptes anònims pot oferir una aproximació a la fecunditat i a la capacitat reproductiva de la població, amb el càlcul del quocient entre naixements i matrimonis.⁵⁵ Aquesta operació, però, té com a inconvenient que pot ésser lleugerament distorsionat pels moviments migratoris, les crisis de mortalitat o les segones núpcies.

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat. Elaboració pròpia.

En el cas del Baix Llobregat i aplicant el càlcul anterior, es perceben unes *ratios* de baptismes/noces força elevades, per la qual cosa es podria parlar d'unes altes taxes de fecunditat a la comarca, encara que aquesta afirmació cal prendre-la amb certa prudència. Tot i menystenir els anys que

⁵⁵ Louis Henry assenyala que aquesta relació és la única mesura aproximada per analitzar la fecunditat dels matrimonis sense haver de recórrer a la reconstrucció de famílies. HENRY, LOUIS: *Manual...*, 1983, p. 80.

presenten irregularitats o resten incomplets, en alguna de les dues sèries, hom obté una mitjana anual de 4,25 fills per matrimoni, entre 1570-79 i 1700-09. Al Gràfic VII, es presenten els quocients decennals de la relació baptismes-noces per a tot el període.

Destaquen les puntes de fecunditat localitzades a les dècades 1660-69 i 1680-89, amb uns valors que se situen en els 5,34 i 5,18 fills per família. Són significatius, així mateix, els nivells de fecunditat dels decennis, 1670-79 i 1700-09, amb uns quocients superiors als 4,5 fills per enllaç. En el cas de 1660-69 i 1670-79, els elevats resultats coincideixen amb els valors més baixos de la nupcialitat al segle XVII, mentre que en el cas de 1680-89 i 1700-09, s'hi afegeix una molt alta natalitat. Els nivells més baixos de la sèrie s'observen als decennis 1640-49, 1630-39, 1590-99 i 1650-59, amb uns valors que oscil·len entre els 3,54 i els 3,8 fills per unitat familiar. Quant a l'evolució de la variable, s'observa una primera fase —de 1570-79 a 1590-99— de lleugera davallada de la fecunditat, amb un quocient mitjà que supera lleugerament els 4,2 fills per casament; un segon període —de 1590-99 a 1610-19— d'intens increment, amb una relació de 4,06 fills per casament; un tercer estadi d'intens decreixement de la tendència i amb un quocient mitjà que no passa els 3,5 fills per matrimoni; una quarta etapa —1660-69 a 1690-99— d'augment important de la fecunditat, amb alts i baixos, però amb uns valors mitjans que superen els 5 fills per nucli familiar; i un últim tram de caiguda i prompte recuperació al vicenni final de la sèrie, amb uns valors de 4,26 fills per matrimoni.

Taula V: Relació Baptismes /Noces. Mitjana parroquial (1570-1709).

PARRÒQUIES	Relació Baptismes /Noces
Abrera	4,22
Begues	4,51
Cervelló	4,11
Corbera	4,32
Olesa	4,94
Papiol	4,23
Sant Andreu	4,24
Sant Boi	4,08
Sant Climent	5,09
Sant Feliu	4,08
Sant Just	4
Santa Coloma	3,55
Torrelles	4
Mitjana comarcal	4,25

Font: Llibres de matrimonis del Baix Llobregat. Elaboració pròpia.

La Taula V recull la relació baptismes/noces a cadascuna de les parròquies del Baix Llobregat que conserven ambdós tipus de sacramentaris en condicions d'anàlisis. Les dades fluctuen entre els 5,09 de Sant Climent i els 3,55 de Santa Coloma de Cervelló.

Maria T. Ferrer,⁵⁶ a Sant Feliu de Llobregat durant el segle XVII i emprant el mètode de reconstrucció de famílies, obté una mitja de 3,6 fills per matrimoni i observa que aquesta xifra varia al llarg del segle segons les diferents conjuntures, les quals expliquen que s'arriba al nombre més baix en el decenni 1650-59 (amb només 3 fills per matrimoni) mentre que al decenni següent s'assoleixin els valors més alts (5,6 fills per matrimoni). Per a aquesta parròquia, entre 1600 i 1709, hom ha obtingut un quocient mitjà bateigs-noces de 4,08 fills per unió matrimonial, lleugerament superior a l'obtinguda per Maria T. Ferrer, discrepant, així mateix, quant als períodes de màxima i mínima fecunditat, que se situen entre 1600-19, —5,39— i entre 1630-49, —2,93— respectivament.

Jaume Dantí,⁵⁷ al Vallès Oriental, entre 1580 i 1700 i calculant la relació entre nupcialitat i baptismes, observa tres grans períodes: 1580-1597 d'alça; 1598-1630 de descens i estabilització posterior i de 1631 a 1685 de creixement moderat amb una pèrdua posterior fins a final de segle. L'estabilització dels matrimonis i el creixement de les defuncions marquen la tendència de la fecunditat en la primera meitat del segle XVII, mentre que el descens de la nupcialitat i un major increment de la mortalitat ho fan en el darrer terç del segle.

Francesc Muñoz,⁵⁸ a la comarca del Penedès, analitzant l'evolució decennal de la relació de naixements-matrimonis per al període 1650-1719, obté una mitjana de 4,32 fills per matrimoni i constata una *ratio* inferior a quatre als decennis 1650-1659 i 1670-1679, mentre que la resta de decennis presenten una relació superior a quatre.

Valentí Gual,⁵⁹ a la Rocafort i Vallverd, segles XVI-XVIII i emprant el mètode de reconstrucció de famílies, obté una mitjana de 4,86 fills per unitat matrimonial.

Antoni Simon i Jordi Andreu,⁶⁰ per a la Barcelona dels Àustria, obtenen entre el 1550 i el 1699 un índex de 2,86 fills per matrimoni, i matisen que la natalitat de la segona meitat del segle XVI és més elevada que la del

⁵⁶ FERRER, MARIA T.: "Resultat de l'estudi...", *Manuscrits*, núm. 2, 1985, p. 135-136].

⁵⁷ DANTÍ, JAUME: *Terra i població...*, 1988, p. 122-125.

⁵⁸ MUÑOZ, FRANCESC: *Creixement demogràfic...*, 1992, p. 216.

⁵⁹ GUAL, VALENTÍ: *Vida i mort...*, 1988, p. 114.

⁶⁰ ANDREU, JORDI i SIMON, ANTONI: "Evolució..." dins SOBREQUÈS, JAUME (dir): *Història...*, p. 120.

segle XVII: 3,75 en el primer cas i 2,66 en el segon. Per a aquests historiadors, cal atribuir una part del creixement del segle XVI a una natalitat superior a la del XVII; i, a més a més, afegixen que el nombre de fills per matrimoni a Barcelona sempre és molt baix, amb una capacitat no ja de creixement, sinó simplement de reproducció, pràcticament nul·la.

José L. Betrán,⁶¹ també a Barcelona i concretament amb les dades dels natalicis i les noces de Sant Just i Pastor dels anys 1587-1592 i 1649-1654, obté unes taxes de fecunditat molt més baixes tant l'any de l'epidèmia com l'immediatament posterior i afirma que el descens dels baptismes enregistrats l'any posterior al d'una pesta no és l'efecte del descens del nombre de matrimonis, ja que, òbviament, hi incideixen altres factors demogràfics i econòmics

Vicent Casanova i altres,⁶² a la comunitat rural de Bellreguard, obtenen una mitjana secular del quocient naixements-matrimonis de 5,1 fills per casament, observant un clar augment de la fecunditat a l'últim terç del segle XVII, amb un màxim de 7,3 fills per matrimoni en el decenni 1670-79. Per al País Valencià, però al Camp de Morvedre, José M. Iborra⁶³ obté 4,7 fills per enllaç i James Casey⁶⁴ a Pedralba, 4,5.

María F. Carbaño,⁶⁵ amb dades de vuit parròquies de Madrid i entre 1650 i 1714, obté, calculant el quocient entre la mitjana de natalicis i de noces quinquennals, una mitjana de 3,07 fills per matrimoni, detectant-se el valor més baix al quinquenni. 1670-74 —2,8— i el més alt al 1690-94 —3,5—.

⁶¹ BETRÁN, JOSÉ L.: *La peste...*, 1996, p. 109-110.

⁶² CASANOVA, VICENT I ALTRES: *L'antic règim demogràfic...*, 1987, p. 100-101.

⁶³ IBORRA, JOSÉ M.: *Realengo y señorío...*, 1981, p. 43-44.

⁶⁴ CASEY, JAMES: *El Regne de València...*, 1981, p.35.

⁶⁵ CARBAÑO, MARÍA F.: *La población...*, 1987, p. 72-73.